

Колишкіна А. П.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної
і початкової освіти
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

Колишкін О. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Проблема розвитку творчих здібностей особистості є однією з центральних в педагогіці, оскільки прогрес суспільства – це шлях постійної творчості, долавання стереотипів і вироблення нових, нестандартних, часто несподіваних ідей, оригінальних підходів і шляхів до їх втілення. Одним з головних педагогічних завдань при цьому є виховання людини, здатної акумулювати і творчо переосмислювати набутий досвід, досягнення людства в науці, культурі, мистецтві. Це завдання відображене в Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 р.р., в якій підкреслюється необхідність застосовувати нові педагогічні технології для формування творчих здібностей учнів.

Аналіз наукових джерел дав змогу констатувати, що на сьогодні накопичений певний теоретичний та практичний досвід у формуванні творчих здібностей учнів початкових класів. Проблема розвитку творчих здібностей учнів початкових класів у всі часи привертала увагу дослідників. Серед них такі педагоги як В. Андрєєва, Н. Архипкіна, І. Барташнікова та О. Барташніков, Д. Богоявленська, Ю. Гільбух, О. Митник, В. Моляко, О. Савченко, Н. Тализіна, О. Яковлєва та інші.

У психолого-педагогічній науці загальні питання формування творчої особистості, процес творчості, сутність творчих здібностей досліджували І. Бех,

Л. Виготський, Г. Костюк, В. Крутецький, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Г. Альтшуллер, А. Горальський та інші.

Завданням публікації є аналіз особливостей розвитку пізнавально-творчих здібностей особистості та її значення для становлення дитини.

1. У педагогіці поняття «творчість» трактується по-різному. Так, Б. Асаф'єв стверджує, що творчість сприяє більш глибокому засвоєнню музичного матеріалу і розвитку музикальності дітей. На думку В. Сухомлинського, творчість – діяльність, у якій розкривається духовний світ особистості; це своєрідний магніт, який притягує людину до людини. За твердженням М. Лазарєва, основним продуктом творчої роботи особистості є створення нового, що існує не за межами особистості, а в ній самій – нових ціннісних мотивів діяльності, нових здібностей та умінь, вольових та моральних якостей.

2. Існує взаємозв'язок поняття «творчість» з поняттям «творчої діяльності». Творчою вважається така діяльність людини, в результаті якої створюється щось нове – чи предмет зовнішнього світу чи побудова мислення, що веде до нових знань про світ, або почуття, здатне відображувати нове ставлення до дійсності. У основі цього виду діяльності лежать творчі здібності.

Варто зауважити, що науковці по-різному трактують поняття «творчі здібності». Так, Т. Равлюк розглядає творчі здібності, як синтез властивостей особистості, які характеризуються ступенем відповідності певного виду творчої діяльності вимогам до неї та зумовлюють результативність такої діяльності. Творчі здібності Б. Нікітін визначає як продукт саморуху, самостійного розв'язання задач і питань, самостійного розкриття закономірностей і зв'язків між предметами і явищами, продукт роботи мозку на шляху «від відкриття істин, усім відомих, до відкриття істин, нікому невідомих».

На думку О. Іванової, розвиток творчих здібностей – це вміння використовувати знання в нестандартних ситуаціях, розвиток психічних процесів. Розвиток творчих здібностей і розвиток мислення – вміння узагальнювати, перетворювати знання в гнучкі системи, творчо аналізувати

ситуацію. Розвивати творчість – означає виховувати інтерес до знань, самостійність у навчанні.

3. Кожна дитина має певні здібності. Завдання вчителя – відшукати ці пагінці таланту і розвивати їх, дати можливість кожній дитині відчувати радість досягнення, усвідомлення своїх здібностей, допомогти дитині зрости в умовах успіху. У навчанні цінна не лише сама істина, але й сам процес її здобування, пошуку, спроби, помилки, усвідомлення прийомів розумової роботи – тобто все, що розвиває творчу думку школяра, привчає мислити і діяти самостійно.

Як зазначає В. Ковальова, розвиваючи творчі здібності учнів, слід дотримуються певних принципів в організації навчання: принцип зв'язку з життям; принцип саморозвитку; принцип оптимального поєднання індивідуальної та колективної форми навчально-творчої діяльності; принцип інформативності; принцип віри у власні сили і можливості дитини.

Автор виділяє основні принципи та особливості розвитку творчих здібностей учнів у початковій школі:

- у навчанні використовуються завдання, розв'язання яких потребує мислення вищого рівня (аналізу, синтезу, порівняння, установлення логічних зв'язків, узагальнення, оцінювання), яке ще не є характерним для молодшого школяра, тому необхідна підготовча фаза орієнтировки в умовах розв'язуваного завдання за рахунок спеціальних вправ;

- навчальний процес організовується як дослідження, тобто учні навчаються осмислюючи, конструюючи власне мислення, але з додатковою допомогою вчителя;

- дослідження та оцінювання нового відбувається на основі активної пізнавальної діяльності школярів – у міжособистісній взаємодії і постійній співпраці під час пошуку джерел інформації та їх опрацювання, систематичного оцінювання та аргументування, спростування або доведення (думок, тверджень, положень тощо), оперування доказами та формулювання умовиводів, висновків, але також за умови наявності підготовчої фази орієнтировки;

– міжособистісна взаємодія і співпраця у навчання базується на активній мовленнєвій діяльності – учні пояснюють, сперечаються, доводять, обґрунтовують, висувають ідеї, спільно виконують завдання, приймають рішення і пов'язують новий матеріал із засвоєним раніше;

– результатом навчання є не засвоєння фактів чи чужих думок, а формування власних суджень (умовиводів) на основі застосування до навчальної інформації певних прийомів (технологій) мислення;

– навчання передбачає особисту відповідальність – учні мають бути вмотивовані до обговорення і вирішення проблем, а не намагатися уникати цього – та позитивну взаємозалежність – успіх кожного залежить від його досвіду та діяльності та інших; спільна діяльність сприяє успіху;

– оцінювання інформації, процесу та діяльності здійснюється кожним;

– викладання у цьому процесі є стратегією постійного оцінювання результатів із використанням зворотного зв'язку «учні – вчитель» на основі активності вчителя.

4. Найсприятливішим періодом для розвитку творчості є шкільний вік, коли в дитини активно розвиваються уява, дар фантазування, творче мислення, допитливість, уміння спостерігати, порівнювати, критично й справедливо оцінювати свою діяльність. Необхідно постійно прагнути розвивати в дітей інтерес до навколишнього світу, фантазію, потяг до творчості, уміння нестандартно мислити. Якщо діти захоплені улюбленою справою, вони виявляють наполегливість, силу волі в опануванні знань і вмінь, що випереджають програмові вимоги. Учням подобаються ті види навчальної діяльності, що дають їм матеріал для роздумів, можливість виявити ініціативу й самостійність, потребують розумового напруження, винахідливості й творчого підходу до розв'язання проблеми. Обов'язковою умовою для майбутньої творчої діяльності учнів є нагромадження досвіду і знань.

5. На думку О. Пометун, І. Баранова, щоб сформулювати творчі здібності, учням необхідно якнайбільше вражень про навколишній світ під час виконання різних видів діяльності, притаманних учню (гра, малювання, конструювання,

складання казок, робота з геометричним матеріалом, читання та розігрування сюжетів літературних творів). Формуючи в учнів інтерес до будь-якого з цих видів діяльності, вдається захопити молодшого школяра процесом творчості.

Для ефективності розвитку творчих здібностей, пізнавальної активності, самостійності підкреслюється необхідність використання в роботі з учнями початкових класів різноманітних методів:

- розминка (може замінювати організаційні моменти): «Закінчи речення одним словом»; «Чарівна скринька»; «Кросворд».
- асоціативний куш – спонукає до вільного і відкритого мислення.
- дискусія – розвиває комунікативні навички, навички толерантної поведінки.
- розумний куб (на кожній грані куба своє питання). Учень кидає куб і відповідає на питання, яке йому випало на певній грані. Така робота надає можливість створювати на уроках ігрові моменти і дуже позитивно сприймається учнями.
- метод прес – допомагає навчитися знаходити вагомі аргументи і формулювати свою думку.
- ключові слова (допомагає розвинути вміння: створювати цілісну картину, спираючись на мінімум інформації; передбачати, прогнозувати; виділяти головне, суттєве).

6. Отже, творчі здібності учня визначаються природженими задатками особистості, особливостями її нейрофізіологічної сфери; індивідуальними особливостями психічних процесів, творчими вміннями, які пов'язані з природженими задатками, спрямованістю особистості на творчу діяльність.

Творчість для молодшого школяра передбачає наявність у нього мотивів, знань і умінь, завдяки яким створюється продукт, що відрізняється новизною, оригінальністю, унікальністю. Організовуючи розвиток творчих здібностей учнів, слід виходити з того, що здібності особистості виявляються і формуються в діяльності.